

**БАНКИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПОЗАСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ СПОРІВ****BANKS AS SUBJECTS OF OUT-OF-COURT SETTLEMENT
OF FINANCIAL-LEGAL DISPUTES**

**Задирака Н.Ю., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права та процесу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

Метою роботи визначено здійснення характеристики особливостей статусу банків як суб'єктів позасудового врегулювання фінансово-правових спорів. Визначено, що банки можуть бути суб'єктами позасудового врегулювання публічно-правових спорів в рамках своєї діяльності, особливо в контексті взаємодії з державними органами та контролюючими установами. Встановлено, що позасудове врегулювання фінансово-правових спорів може здійснюватися через медіацію та альтернативне вирішення спорів (ADR), де банк може бути учасником механізмів ADR, де з допомогою незалежного посередника вирішуються спори між клієнтами та банками, а також між банками та державними органами. Визначено, що застосування медіації у спорах, де одним із учасників спору є банк, є доволі поширеним в США та багатьох країнах Європи і Азії. Підкреслено, що медіація є доволі дієвим способом врегулювання спорів, що виникають у фінансовій сфері, де учасниками є банківські установи та споживачі фінансових послуг. Встановлено, що класичний підхід до розуміння медіації визначає її як певний спосіб вирішення суперечок між конфліктуючими сторонами, в основу якого покладено звернення за допомогою до певного посередника (медіатора), який є уповноваженим створити належні умови для врегулювання конфліктної ситуації, в яких сторони спору здатні належним чином проаналізувати ситуацію, яка склалася та знайти вирішення конфлікту і співмірного задоволення потреб, що вони мають. Зроблено висновок, що внаслідок позасудового врегулювання спору, що виходить із іпотечного договору, досягається той результат, який є корисним для банку як кредитора, і полягає у здійсненні такої адміністративної процедури, як державна реєстрація прав власності на всі предмети іпотеки, що виступають забезпеченням за основним зобов'язанням: за іпотекодержателем (якщо звернено стягнення на предмет іпотеки шляхом набуття його у власність іпотекодержателем); за покупцем (якщо звернено стягнення на предмет іпотеки шляхом його продажу іпотекодержателем третій особі).

Ключові слова: альтернативні (позасудові) способи, адміністративна справа, адміністративні послуги, адміністративний суд, арбітраж, банки, захист, комерційні спори, медіація, права людини, правосуддя, публічно-правовий спір, розгляд.

The purpose of the work is to characterize the features of the status of banks as subjects of out-of-court settlement of financial-legal disputes. It is determined that banks can be subjects of out-of-court settlement of public-law disputes within the framework of their activities, especially in the context of interaction with state bodies and regulatory institutions. It is established that out-of-court settlement of financial-legal disputes can be carried out through mediation and alternative dispute resolution (ADR), where a bank can be a participant in ADR mechanisms, where disputes between clients and banks, as well as between banks and state bodies, are resolved with the help of an independent mediator. It is determined that the use of mediation in disputes where one of the parties to the dispute is a bank, is quite common in the USA and many countries in Europe and Asia. It is emphasized that mediation is a fairly effective way to resolve disputes arising in the financial sector, where the participants are banking institutions and consumers of financial services. It is established that the classical approach to understanding mediation defines it as a certain way of resolving disputes between conflicting parties, which is based on seeking help from a certain intermediary (mediator), who is authorized to create appropriate conditions for resolving the conflict situation, in which the parties to the dispute are able to properly analyze the situation and find a solution to the conflict and a proportionate satisfaction of their needs. It was concluded that as a result of the out-of-court settlement of the dispute arising from the mortgage agreement, the result is achieved that is beneficial for the bank as a creditor, and consists in carrying out such an administrative procedure as state registration of ownership rights to all mortgaged objects that serve as security for the main obligation: for the mortgagee (if the mortgage object is foreclosed by acquiring it into the ownership of the mortgagee); for the buyer (if the mortgage object is foreclosed by selling it to a third party by the mortgagee).

Key words: alternative (out-of-court) methods, administrative case, administrative court, administrative services, arbitration, banks, protection, commercial disputes, mediation, human rights, justice, public law dispute, review.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного врегулювання публічно-правових спорів є актуальною, особливо в умовах нагальності вирішення проблеми сталості соціально-економічного розвитку та формування та впровадження дієвої фінансової політики. Важливими учасниками процесів здійснення фінансової політики держави та надання фінансових послуг є банки та банківські установи. Сприяння розвитку ринкової економіки та реалізації принципів добросовісної конкуренції нерозривно пов'язується із збільшенням форм та способів порушення прав суб'єктів господарювання, що може пов'язуватися із діяльністю банків у сфері надання фінансових послуг та здійснення відповідних суміжних адміністративних процедур.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема забезпечення ефективності застосування позасудових способів врегулювання публічно-правових спорів є предметом чисельних досліджень, зокрема, теоретично та практично цінними є наукові праці Г.О. Блінової, А.М. Колодія, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюка, Ю.О. Легези, Н.В. Мішиної, О.П. Орлюк, В.В. Юровської та інших.

Серед дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці вивчення альтернативних способів врегулювання

спорів, необхідно виділити: наукову розробку Ю.Д. Притики на тему «Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді» (2006 р.) [1]; наукову розробку О.С. Соловйової на тему «Примирення сторін у кримінальному процесі України» (2006 р.) [2]; наукову розробку М.В. Сокол на тему «Порядок вирішення колективних трудових спорів і конфліктів в Україні» (2010 р.) [3]; наукову розробку Н.А. Вангородської на тему «Третейський суд в Україні у Х–XVIII ст.» (2011 р.) [4]; наукову розробку І.Г. Ясиновського на тему «Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз» (2016 р.) [5]; наукову розробку Н.М. Грень на тему «Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження» (2016 р.) [6]; наукову розробку Г.О. Огречук на тему «Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно – правових спорів» (2016 р.) [7]; наукову розробку А.Г. Бортниківної на тему «Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів» (2018 р.) [8]; наукову розробку А.Р. Гаподченко (Закопай) на тему «Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів» (2024 р.) [9] та ін.

Вивчення проблематики позасудового врегулювання спорів пов'язується із проведенням також і досліджень у сфері психології, політології, соціології тощо.

Однак при цьому проблематика встановлення статусу банків у позасудовому врегулюванні публічно-правових спорів не є дослідженою, відсутні є комплексні дослідження таких питань, що визначає актуальність цієї наукової розробки.

Метою роботи є здійснення характеристики особливостей статусу банків як суб'єктів позасудового врегулювання фінансово-правових спорів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи із 1 січня 2024 року набув юридичної сили Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 року № 1953-IX (крім визначених у прикінцевих та перехідних положеннях норм, дата введення в дію яких встановлюється цими положеннями), де одним із положень було запроваджено вимогу до банків як суб'єктів надання фінансових послуг сприяти позасудовому врегулюванню спорів, що виникають за їх участі в публічно-правовій чи приватно-правовій сферах [10].

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» встановлюється, що «фінансовою установою» є «юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої Регулятором». Не є фінансовими установами надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи.

Згідно із пунктом 9 частини 1 статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» до переліку видів фінансових послуг відносяться фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, передбаченої частиною другою статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [11]. Державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання вказаних фінансових послуг та супровідних до них послуг здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (п. 1) ч. 1 ст. 22 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Види фінансових послуг та їх ознаки встановлюються виключно цим Законом, спеціальними законами та не можуть встановлюватися, змінюватися, доповнюватися іншими законами. Надання фінансових послуг, не включених до зазначеного переліку, забороняється.

До фінансової послуги із залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню, від необмеженого кола осіб, не відноситься залучення коштів шляхом емісії/видачі/укладення фінансових інструментів (крім ощадних сертифікатів банку) у порядку, встановленому Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Відповідно до чинного законодавства України допоміжними послугами у сфері фінансового ринку є «послуги, пов'язані з фінансовими послугами та/або із здійсненням діяльності з надання фінансових послуг, які не належать до посередницьких послуг, зокрема, інформаційні послуги на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також інші послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»» [10].

Банки можуть бути суб'єктами позасудового врегулювання публічно-правових спорів в рамках своєї діяльності, особливо в контексті взаємодії з державними органами та контролюючими установами. Зокрема, це включає вирішення суперечок між банками та органами державної влади, які виникають у зв'язку з виконанням банками нормативних вимог, ліцензуванням, регулюванням фінан-

сових послуг, а також із проблемами захисту прав споживачів фінансових послуг.

Таке врегулювання може здійснюватися через медіацію та альтернативне вирішення спорів (ADR), де банк може бути учасником механізмів ADR, де з допомогою незалежного посередника вирішуються спори між клієнтами та банками, а також між банками та державними органами [12].

Застосування медіації у спорах, де одним із учасників спору є банк, є доволі поширеним в США та багатьох країнах Європи і Азії. Медіація є доволі дієвим способом врегулювання спорів, що виникають у фінансовій сфері, де учасниками є банківські установи та споживачі фінансових послуг. Класичний підхід до розуміння медіації визначає її як певний спосіб вирішення суперечок між конфліктуючими сторонами, в основу якого покладено звернення за допомогою до певного посередника (медіатора), який є уповноваженим створити належні умови для врегулювання конфліктної ситуації, в яких сторони спору здатні належним чином проаналізувати ситуацію, яка склалася та знайти вирішення конфлікту і співмірного задоволення потреб, що вони мають [13; 14; 15].

Дії медіатора можуть будуватися за двома варіаціями, де перша передбачає організацію зустрічей конфліктуючих сторін, а друга пов'язується із визначенням змісту інтересів кожної із сторін шляхом проведення індивідуальних перемовин, коли діалог між учасниками спору є неможливим через об'єктивні чи суб'єктивні обставини. В будь-якій із таких варіацій медіатор стає тією особою, яка маючи неупереджений погляд на конфлікт, створює можливості для врегулювання спору, ретранслюючи наявну ситуацію конфлікту її учасникам, висвітлюючи її можливі правові, фінансові, суб'єктивні та об'єктивні наслідки настання.

Медіацію у спорах, де учасником є банк, можливо справедливо розглядати як спосіб оздоровлення фінансового ринку, що дозволяє об'єктивно оцінити умовно кажучи вартість конфлікту, встановити необхідний час на урегулювання спору, оцінити варіанти взаємних поступок, обґрунтувати можливі дисконти та розстрочки, що можуть бути застосовані у кредитно-розрахункових договорах, і при цьому створити належні умови для збереження фінансової репутації всіх учасників фінансово-правових відносин.

В якості прикладу дієвості медіації у порівнянні із судовим врегулюванням спору розглянемо ситуацію витребування боргу банком за іпотечним договором.

Наприклад, банк є позичальником коштів на здійснення будівництва об'єкту нерухомого майна – приватного будинку, де предметом іпотеки є земельна ділянка. Банківська позика була надана в іноземній валюті – доларах США. Фінансова криза та зростання курсу гривні до долара може призвести до зниження платоспроможності боржника та змусило його зупинити будівництво на 70% готовності об'єкта. Судовий розгляд подібної категорії спорів очевидно може затягнутися та триватиме більше двох років, впродовж яких буде відбуватися занепад стану недобудови та зниження її ринкової вартості. Тоді як проведення перемовин, в тому числі медіації, зробить можливим як допустимим чином припинити іпотечне зобов'язання, що задовольнить інтереси банку, так і дозволить зберегти «кредитну» історію боржника, що дозволить йому у майбутньому бути учасником в тому числі фінансово-правових відносин.

Отже, низька ефективність виконання судових рішень призводить до того, що банки при зверненні стягнень за іпотечними договорами застосовують позасудові способи врегулювання спорів, що допускається відповідно до вимог Закону України «Про іпотеку» [16] та Постанови Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 25 грудня 2015 р. № 1127 [17].

Можливість позасудового вирішення спорів, що виникають між банком та боржником за іпотечним договором встановлюється згідно із частиною 4 статті 33 Закону України «Про іпотеку» [16].

Відповідно до статті 36 Закону України «Про іпотеку» визначено, що позасудове врегулювання спору, що походить із іпотечних договорів у разі їх неналежного виконання боржником, може здійснюватися: у разі наявності застереження про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, яке дорівнюється до такого договору; або згідно з окремим договором між іпотекодавцем та іпотекодержателем про задоволення вимог іпотекодержателя, що підлягає нотаріальному посвідченню, який може бути укладений одночасно з іпотечним договором або в будь-який час до набрання законної сили рішенням суду про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Застосування звернення стягнення на предмет іпотеки у позасудовому порядку, що є способом позасудового вирішення спору, що походить із іпотечного договору своїм результатом має подальшу державну реєстрацію права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, що має відбуватися внаслідок відчуження предмета іпотеки на користь іпотекодержателя без згоди власника такого нерухомого майна [18].

Не є перешкодою для здійснення державної реєстрації права власності на предмет іпотеки за банком як кредитором за іпотечним договором встановленої заборони відчуження майна, що було накладено нотаріусом під час посвідчення договору іпотеки.

Таким чином, внаслідок позасудового врегулювання спору, що виходить із іпотечного договору, досягається той результат, який є корисним для банку як кредитора,

і полягає у здійсненні такої адміністративної процедури, як державна реєстрація прав власності на всі предмети іпотеки, що виступають забезпеченням за основним зобов'язанням: за іпотекодержателем (якщо звернено стягнення на предмет іпотеки шляхом набуття його у власність іпотекодержателем); за покупцем (якщо звернено стягнення на предмет іпотеки шляхом його продажу іпотекодержателем третій особі).

Адміністративну процедуру із державної реєстрації права власності банку на предмет іпотеки, що здійснюється в наслідок позасудового врегулювання спору, може бути оскаржено у судовому порядку (ч. 6 ст. 36 Закону України «Про іпотеку»).

Висновок. Таким чином, медіація дійсно дозволяє зекономити час і гроші, знижує стрес та дозволяє знайти конструктивне рішення. Особливо у сфері фінансового ринку, де важливо підтримувати добрі стосунки між учасниками і зберігати бізнес-процеси. Медіація сприяє досягненню компромісу без тривалих і витратних судових процесів. Крім того, вона дає можливість зберегти конфіденційність та контролювати процес, а також знаходити більш гнучкі та взаємовигідні рішення.

Такий підхід дозволяє уникнути не тільки фінансових витрат, але й емоційних і психологічних втрат, які часто супроводжують довгі судові тяжби. Тому, дійсно, якщо є можливість досягти згоди без судових процесів, медіація є ефективним і швидким варіантом для всіх сторін.

Отже, банки в умовах сучасного фінансового середовища часто використовують механізми позасудового вирішення спорів, щоб уникнути тривалих судових процесів та забезпечити стабільність у своїй діяльності. Це важливо для мінімізації ризиків та підтримання доброї репутації банку на ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Притика Ю.Д. Теоритичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді: дис. ... д-ра юрид.наук 12.00.03. К., 2006.
2. Соловйова О.Є.. Примирення сторін у кримінальному процесі України. : дис. ... канд. юрид.наук : 12.00.09. Харків, 2006. 156 с.
3. Сокол М. В.. Порядок вирішення колективних трудових спорів і конфліктів в Україні: дис. ... канд. юрид.наук : 12.00.05. К., 2010. 223 с.
4. Вангородська Н. А. Третейський суд в Україні у Х–XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
5. Ясиновський І. Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016.
6. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 250 с.
7. Огречук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно – правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.
8. Бортнікова А. Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 285 с.
9. Гаподченко (Закопай) А.Р. Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпро, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», 2024. 203 с.
10. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
11. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
12. Короленко М. Фінансова медіація – це найшвидший шлях до вирішення конфлікту. *Фінансовий директор компанії*. 2018. № 43. URL: <https://www.fin-mediation.com/ua/novini/166-tsentr-finansovoj-mediatsiji-ta-pershij-ukrajinskij-mizhnarodnij-bank-uklali-dogovir-pro-spivpratsyu-3>
13. Лерега Ю.О. Свобода та розумність як правові цінності сучасного цифрового європейського суспільства. *Law. State. Technology*. 2024. № 3. С. 9–13.
14. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба?. URL: <https://unba.org.ua/publications/8689-mediaciya-modnij-trend-chi-nagal-na-potreba.html>
15. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
16. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
17. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Постанова Кабінету міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-p#Text>
18. Ногін В., Сікора В. Позасудове врегулювання звернення стягнення на предмет іпотеки: особливості нововведень. URL: <https://www.slipenchuk.partners/pozasudove-vrehulyuvannya-zvernennya-styahnennya-na-predmet-ipoteki-osoblyvosti-novovveden/>